

Ks. Cyprian Rogowski*

Janusz Mariański.

Godność ludzka i wychowanie progodnościowe. Refleksje socjologa.

Lublin: Wydawnictwo Adam Marszałek 2022 ss. 253

Najpierw przybliżę ogólną refleksję nawiązującą do problematyki zawartej w publikacji Autora, a następnie przejdę do omówienia niniejszej monografii ks. prof. Janusza Mariańskiego.

Termin «godność człowieka» jest szeroko stosowany w mediach: w mediach drukowanych, debatach i publikacjach cyfrowych, a także na portalach społecznościowych. W większości przypadków wiąże się z dużym ładunkiem emocjonalnym, który ma swoje źródło zarówno w spornych faktach, jak i w „wrażliwości” jednostek i grup upominających się o swoją godność. Naruszenie godności ludzkiej jest obecnie „przywoływane” w wielu sytuacjach i w różnych kontekstach: stany wojenne, ruchy migracyjne, ludobójstwo, prześladowania i wypędzenia ludności rdzennej. *Black lives matter*, *Me too*, *Fridays for future* to aktualne ruchy polityczne, które wyraźnie argumentują dyskurs w horyzoncie godności ludzkiej. Nie tylko podkreślają fundamentalistyczne i rasistowskie postawy i stanowiska, ale także czynią przedmiotem zainteresowania systemowe i siłowe naruszenia. Nawet w obliczu postępu technicznego, wzrostu średniej długości życia, tematów takich jak amplifikacja (optymalizacja człowieka), badania nad embrionalnymi komórkami macierzystymi czy wobec pytań wywołanych przez kryzys spowodowany pandemią koronawirusa (Covid-19) można stwierdzić, że godność człowieka jako temat jest wszechstronnie aktualna. Dla kontekstu specyficznego religijnego lub teologicznego, kościelnego i edukacji religijnej, ujawnione w ostatnich latach skandale związane z nadużyciami stanowią szczególne wyzwanie i odpowiedzialność za konstruktywną pracę nad zrozumieniem godności ludzkiej.

---

* Ks. prof. dr hab. Cyprian Rogowski – Universität Vechta, Niemcy; ORCID: 0000-0002-7382-2203; e-mail: cyprianrogowski@wp.pl.

Pojęcie godności człowieka jest używane w bardzo różnych kontekstach, nierzadko sfunkcjonalizowane politycznie, czasem nawet przywoływane przez przeciwników politycznych po obu stronach. Jest to możliwe dzięki temu, że nie istnieje jednolite rozumienie godności człowieka. Powstaje zatem pytanie, czym właściwie jest godność człowieka i skąd ją czerpiemy? Gdzie się zaczyna, a gdzie kończy?

Ogólnie rzecz ujmując, dyskurs o godności człowieka stawia pytanie o podstawowe warunki życia ludzkiego i etos wolności w nowoczesnym społeczeństwie, a jednocześnie formułuje je w kategoriach polityczno-prawnych w orientacji emancypacyjnej, specyficznie nowoczesnej i w swej tendencji uniwersalnej. Pojęcie godności człowieka jest zawsze ukierunkowane zarówno na godność należną bezwzględnie pojedynczemu człowiekowi, jak i całym grupom ludzkim. Złożone określenie roli podmiotów państwowych i niepaństwowych w promowaniu, przestrzeganiu i wdrażaniu praw człowieka często prowadzi do niejasności dotyczących konkretnych kompetencji i odpowiedzialności. Jest to tym bardziej prawdziwe w przestrzeni cyfrowej, gdzie naruszenie godności ludzkiej nie ma wyraźnej lokalizacji prawnej, z której lub do której można zgłaszać odpowiednie naruszenia bądź stawiać zarzuty. Teologiczna i pedagogiczno-religijna redefinicja, która poważnie traktuje tę złożoność i bierze ją pod uwagę, jak również odpowiadające jej dydaktycznie i metodologicznie przejrzyste planowanie i realizacja lekcji, pociągają za sobą niebagatelne wyzwania.

W powyższy dyskurs wpisuje się bez wątplenia recenzowana publikacja ks. prof. Janusza Mariańskiego, w której z pozycji socjologa snuje on refleksje na temat godności ludzkiej i wychowania progodnościowego. Na strukturę książki składają się: wstęp, cztery rozdziały, zakończenie, wykaz skrótów i bibliografia.

W rozdziale pierwszym: *Godność ludzka jako nowy paradygmat socjologii moralności*, Autor koncentruje uwagę na pytaniach aksjologicznych współczesnej socjologii moralności. Chodzi mu o konkretne zagadnienia, a mianowicie: Czy współczesna socjologia moralności nie może stawiać takich problemów jak: budowa lepszego życia i dobrego społeczeństwa, w jakim kierunku powinno zmieniać się społeczeństwo i jak je poprawiać, czy dobre życie oznacza jedynie wierność sobie (moralność autentyczności), czy też wierność wartościom moralnym, zwłaszcza o charakterze uniwersalnym? Czy badania z zakresu socjologii moralności mogą odgrywać jakąś rolę w rozwiązywaniu istotnych problemów społecznych? Czy mogłyby one pomóc w rozwiązywaniu skomplikowanych filozoficznych problemów moralnych? Czy wiedza socjologiczna może być przydatna w naszych wyborach moralnych, zwłaszcza w wyborach trudnych i pełnych dylematów? W kontekście tak postawionych pytań o charakterze aksjologicznym ks. prof. Mariański podkreśla, że jeżeli nawet nie jesteśmy w stanie zbudować idealnego społeczeństwa, to socjologia powinna przynajmniej pomagać ludziom rozpoznawać problemy moralne i wskazywać, co jest potrzebne do ich rozwiązania i w jakim kierunku

powinny iść zmiany w społeczeństwie, jak człowiek może i powinien kształtować globalny świat, podążając ku pomysłności i szczęściu.

Drugi rozdział dotyczy refleksji wokół problematyki godności ludzkiej w kontekście społecznym. Odwoływanie się do godności człowieka stanowi ważną część dyskursu naukowego. Zagadnienie to pojawia się w dyskursach politycznych, społecznych, prawnych i etycznych. Autor zaznacza, że godność jako wartość ma swoje zasadnicze miejsce w konstytucjach narodowych, w dokumentach ONZ, w publikacjach organizacji międzynarodowych i pozarządowych, a także w prasie popularnonaukowej. Z naukowego punktu widzenia relevantnym wydarzeniem była w Polsce publikacja dzieła Franciszka Janusza Mazurka pt. *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka* (Lublin 2001) oraz książka Janusza Mariańskiego pt. *Godność ludzka jako wartość społeczno-moralna: mit czy rzeczywistość* (Toruń 2016). W niniejszym rozdziale cenne są przemyślenia Autora osnute wokół omawianej problematyki w kontekście zagrożeń, w których dochodzi często do pogwałcenia godności ludzkiej. Każdy postęp i rozwój gospodarczy, jeśli nie towarzyszy mu autentyczny wzrost społeczny i moralny, zwraca się w ostatecznym rozrachunku przeciwko człowiekowi. W wychowaniu należy więc odwoływać się do wartości godnościowych i związanych z nimi wartości prospołecznych. Godność jako wartość przypisywana jest wszystkim ludziom i uznaje się ją za podstawę całej moralności, a także normatywnych zasad prawnych. Ks. prof. Mariański konstatuje, że zagadnienia społeczne związane z godnością ludzką nie mogą być już dłużej niedoceniane i marginalizowane, a tym bardziej lekceważone w naukach społecznych. Jest wiele do zrobienia w promocji problematyki godności ludzkiej w naukach empirycznych: psychologii i socjologii.

Rozdział trzeci, dotyczący wychowania do wartości progodnościowych w narracji społecznej, wyraźnie koresponduje z poprzednimi. Nie ulega wątpliwości, że w wychowaniu moralnym godność człowieka jest wartością priorytetową. W wymiarze pedagogicznym wspomaganie rozwoju godności wychowanków jest procesem wieloetapowym i bardzo złożonym. Chodzi przede wszystkim o wprowadzanie wychowanka w świat wartości. Autor publikacji eksponuje niezwykle ważne elementy składowe w strukturze wychowania progodnościowego. Są to: zadania pedagogiczne w procesach odkrywania i poznawania godności; zadania pedagogiczne w procesach prowadzących do zrozumienia godności; zadania pedagogiczne w procesach internalizacji godności i zadania pedagogiczne w procesach uzewnętrzniania godności. Chodzi tu o rozpoznanie, identyfikowanie oraz odkrywanie godności w sytuacjach życiowych, zwłaszcza ze względu na niektóre postawy i zachowania antygodnościowe mające szeroki zakres społeczny. Na bazie powyższych przemyśleń Autor słusznie postuluje, by nauki społeczne podejmowały w większym zakresie problematykę godności ludzkiej, by stała się ona swoistą modą w psychologii, socjologii i pedagogice. Byłby to niewątpliwie wkład w przezwyciężanie kryzysu moralnego we współczesnym świecie. Drugi jego

postulat odnosi się do Kościoła katolickiego (i innych Kościołów chrześcijańskich oraz religii) w Polsce, by ustawicznie głosił prawdę o godności każdego człowieka i krytycznie osądzał – z etycznego punktu widzenia – sytuacje uwłaczające godności ludzkiej. Warto tu zaznaczyć, że gdzie dochodzi do dominacji wymiernych sukcesów czy osiągnięć, tam podmiotowość i osobowość stanowiąca o godności człowieka spychana jest na plan dalszy. Dlatego chrześcijański wymiar rozumienia człowieka ma na celu tłumaczenie wszelkich niejasności, a zwłaszcza przeciwstawianie się wszystkim opcjom naruszającym godność osoby ludzkiej.

Rozdział czwarty pt. *Rodzina a wychowanie progodnościowe* zawiera istotne treści, ponieważ to rodzina odpowiada w znacznej mierze za kondycję psychospołeczną swoich członków, a nade wszystko za przekaz wartości i norm. Kościół katolicki naucza, że rodzice są pierwszymi i głównymi wychowawcami swoich dzieci. Na wielkość i zadania rodziny we współczesnym świecie wskazywał w swoim nauczaniu Jan Paweł II, ale równocześnie dostrzegał też zagrożenia w warunkach coraz powszechniejszej sekularyzacji i panującego hedonizmu. Przeciwstawiał się wymazywaniu ze świadomości człowieka prawd chrześcijańskich dotyczących rodziny. Stawał w obronie odmienności i komplementarności płci, wierności małżeńskiej. Znane jest zdecydowane stanowisko św. Jana Pawła II w kwestiach ochrony życia we wszystkich fazach jego istnienia. Centralną rolę rodziny w kształceniu i wychowaniu dzieci podkreśla także papież Franciszek w encyklice *Laudato si*. Rodzina jest

[...] miejscem, w którym życie, dar Boga, może w sposób właściwy być przyjęte i chronione przed licznymi atakami, na które jest ono wystawione, może też rozwijać się zgodnie z wymogami prawdziwego ludzkiego wzrostu. Wbrew tak zwanej kulturze śmierci, rodzina stanowi ośrodek kultury życia (LS 213).

Autor publikacji podkreśla, że w warunkach radykalnych zmian społecznych i kulturowych ulegają zmianom funkcje socjalizacyjno-wychowawcze rodziny, a w konsekwencji podważane są tradycyjne formy życia rodzinnego. Chociaż rodzina w Polsce nadal stanowi najważniejsze środowisko wychowania i socjalizacji, zapewniając ciągłość dziedzictwa kulturowego, narodowego, moralnego i religijnego, to z badań socjologicznych ostatnich trzech dekad wynika, iż traci ona stopniowo swoją priorytetową pozycję i nie plasuje się na pierwszym miejscu wśród celów życiowych młodych Polaków. Nie ulega wątpliwości, że wychowanie dzieci i młodzieży ku wartościom godnościowym stanowi konieczny warunek rozwoju osoby ludzkiej i fundament prawdziwego postępu.

Warto zaznaczyć, że w ostatnim czasie godność człowieka stała się hasłem przewodnim w wielu debatach społeczno-politycznych, a obecnie trafiła także do nauk pedagogicznych i psychologii. Liczne programy i materiały dydaktyczne dotyczą właśnie godności człowieka, choć podejścia do włączania tej koncepcji są różne. W kontekście poszanowania godności człowieka na tle edukacji poznawczej

i emocjonalnej powstaje pytanie, dlaczego oba aspekty mają relewantne znaczenie? Na tak postawione pytanie daje konstruktywną odpowiedź w recenzowanej publikacji właśnie ks. prof. Janusz Mariański, uznany znawca socjologii religii i socjologii moralności. Autor kieruje uwagę na relację godności osoby ludzkiej i wychowania progodnościowego. Jego refleksje, jako wytrawnego socjologa, przedstawiają podstawy teoretyczne zagadnienia i perspektywę konsekwencji dla edukacji na rzecz poszanowania przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka, która

[...] stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych (art. 30 Konstytucji RP).

Również papież Franciszek podkreśla wyjątkową rolę edukacji w ochronie środowiska i godności człowieka, apelując,

[...] aby nowe pokolenia były wychowywane do troski o godność człowieka i wspólny dom.

Godność ludzka zakorzeniona w tradycji chrześcijańskiej i starożytnej filozofii jest wartością fundamentalną, jest ponadczasowa jako podstawowa zasada etyczna.

Analizując zawartość merytoryczną monografii ks. prof. Mariańskiego, należy stwierdzić, że jego przemyślenia wokół problematyki godności ludzkiej i wychowania progodnościowego inspirują do dalszych rozważań, zwłaszcza w obliczu współczesnych zagrożeń, na które wskazywał bardzo często Jan Paweł II, wynikających z tego, że cywilizacja współczesna narzuca człowiekowi szereg pozornych imperatywów w imię ideologii postępu i nowoczesności, a świat współczesny jest naznaczony niebezpieczeństwem relatywizmu i dużym zamętem w dziedzinie wartości. Wkład Autora recenzowanej publikacji można określić jako wyjątkowy, ponieważ zagadnienie to stanowi przedmiot zainteresowania różnych dyscyplin naukowych, ale, niestety, w literaturze socjologicznej nie zajmuje jeszcze należnego miejsca. Czytelnikami recenzowanej publikacji będą nie tylko przedstawiciele nauk pedagogicznych, psychologowie i socjologowie, ale także teologowie, filozofowie, religioznawcy, jak również reprezentanci innych dyscyplin humanistycznych (np. kulturoznawstwa).